

**YOSHLARNI OILAVIY XAYOTGA TAYYORLASHDA SUTSIDAL HULQ OLDI
OLISH OMILLARI**

Yo'ldosheva Gulmira Baxriddin qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, II bosqich talabasi

Annotatsiya: *Maqolada yoshlarni oilaviy xayotga tayyorlash sutsidal hulq oldi olish masalalari yoritib berilib, bunda oiladagi muhit ota-ona o'z ma'suliyatlarini his qilishi bilan barqaror bo'lishi haqida so'z boradi. Ko'pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar.*

Kalit so'zlari: *Farzand tarbiyasi, maqol, oilaparvarlik, mahalla ahli, keksalar, nobop bola.*

Farzand tarbiyalayotgan ota-ona har bir harakati, yurish turishi, muomalasi, boshqalar bilan o'zaro munosabatida olijanob fazilatlarini namoyon eta bilishi kerak. Chunki bola tabiatan nihoyatda taqlidchan va kuzatuvchan bo'ladi. Shuning uchun uning atrofdagilari o'z odatlari bilan ba'zan o'zlari sezmagan holda ularga ta'sir qiladilar. Oiladagi qo'pol munosabatlar, ko'p yolg'on gapirish, yoqimsiz xatti-harakat bola tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladigan nosog'lom muhitni keltirib chiqaradi.

Farzand tarbiyasida ota-onaning muomalasi muhim o'rin tutadi. Bola ota-ona tomonidan qo'pol, dag'al so'zlar eshitib, kaltak yeb katta bo'lsa, bu uning tabiatiga salbiy ta'sir qiladi. Bu esa o'z navbatida oiladagi nosog'lom muhitda tarbiyalanayotgan boladan "ma'naviy kasal" insonlar shakllanadi. Ular esa jamiyat ma'naviyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Oila-jamiyatning tayanchi. Farzandlarimiz ongida elu yurtga, Vatanga muhabbat tuyg'ulari oilada, yashab turgan mahallada shakllanadi. Mamlakatning ertangi kuni, tinch va obod bo'lishi eng oldin mana shu kichik jamiyatda o'sib-unayotgan bolalarimizga bog'liq. Qaysi oilada, qaysi mahallada tarbiya yaxshi yo'lga qo'yilar ekan, o'sha oila, o'sha mahalla gullab-yashnaydi.

Oilada ota-onalar "ommaviy madaniyat" ta'siriga berilib ketishi oqibatida farzandlarning tarbiyasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Istiqlol tufayli xalqimiz chet-el yurtlarini kezib, yangi xalq va urf-odatlarini guvohi bo'lib qaytmoqdalar. Shu jumladan Yevropa davlatlariga sayr qilib kelayotgan fuqarolarimiz bugungi kunda g'arb o'smirlari orasida boshqa mamlakatlar yoshlariga qaraganda uyushgan jinoyatchilik va zo'ravonlikka berilish holati yuqori. Bunga sabab bolalarga keragidan ortiq erkinlik berilgani ekan. Ularni hozirdan aysh-ishratga berilib, turli axloqsiz hatti-harakatlarga ruju qo'yishdan hech kim qaytarmasligini aytib berishmoqda.

Farzand tarbiyasini qachondan boshlamoq kerak? degan savol ko'pchilikni o'yantiradi. Ko'pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar. Xususan, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug'ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlaboq shug'ullanish

lozim, deb javob bergan. Oila, odob-axloq va ta'lim-tarbiyaga e'tibor qon-qonimizga singib ketgan burchlarimizdandir. "Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona" degan ibratli maqol ham aynan xalqimizga xos. Mana shu maqolning o'zi ham farzand tarbiyasi, oilaparvarlik biz uchun nechog'lik muhim ekanini bildiradi. Mahalla ahli, ayniqsa keksalar ko'chada nobop ish qilayotgan bola oldidan hech qachon beparvo o'tib ketmagan, shu zahotiyoyq tanbeh berib to'g'ri yo'lga chaqirgan. Zero, har tomonlama chiroyli, odobli, go'zal xulqli bo'lish, nafsni poklashga buyuruvchi muqaddas dinimiz oilaga katta ahamiyat beradi. Oiladagi muhit ota-ona o'z ma'suliyatlarini his qilishi bilan barqaror bo'ladi. Bolalarning odobli bo'lib ulg'ayishi uchun ota-ona bilan bir qatorda mahalla-kuy ham katta ibrat maktabidir. "Qush uyasida ko'rganini qiladi", deb bejiz aytmagan xalqimiz.

Inson hayoti davomida biror shaxsni o'ziga o'rnak deb biladi, bundan inson u kabi hayot kechirishni, u erishgan yutuqlar kabi muvaffaqiyatlarga erishishni, yuksak cho'qqilarga chiqishni ko'zlaydi. Bugun jamiyatning yosh a'zolari o'z hayotlari uchun boshqa madaniyat vakillarining fikrlash va hayot tarzini o'rnak qilib olishlari ko'p muammolarni keltirib chiqarmoqda. XXI asrda turli hayot tarzlar va g'oyalar raqobatga kirishdi. Bunda muvaffaqiyatga erishish uchun har bir davlat o'zligini saqlagan holda diniy va milliy qadriyatlarini boshqalarga anglatishni asos qilgan mafkuraga ega bo'lishi lozim. Aks holda, o'zlikni yo'qotish, bebaho qadriyatlardan voz kechish kishini taraqqiyotdan ajratib, uni tobe, mustaqil fikri yo'q manqurtga aylantirib qo'yadi.

Hozirgi kunda g'arazli maqsadlarni amalga oshirish uchun zimdan olib borilayotgan fitnalar ba'zi millatlarning o'zligini yo'qotishga qaratilganini sezish mumkin. Bunda e'tibor xududlarini egallash emas, balki inson ongini egallashga yo'naltirilgan.

Ta'lim-tarbiya, odob-axloq bolalikdan berilgani ma'qul. Rasululloh (a.s.): "Birontangiz o'z farzandlaringizni tartib-intizomga o'rgatsa, bu har kuni sadaqa bergandan yaxshiroqdir", deya marhamat qilganlar. Bolalarni intizomga o'rgatish oila mustahkamligiga asos bo'ladi. Islom shu ma'noda ota-onalarni o'z farzandlariga sog'lom tarbiya berishga rag'batlantiradi. Hadisi sharifda "Farzandlaringizni hurmat qiling va ularni yaxshi xulq bilan xulqlantiring" deb ta'kidlangan.

Farzand tarbiyasi jarayonida bola huquqlarining kamsitilmasligi talab etiladi. Oilaviy tarbiya ijtimoiy tarbiyaga nisbatan bolalarning ruhiy olamiga, hissiyoti va tuyg'ulariga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Taniqli pedagog A.S.Makarenko besh yoshgacha bo'lgan tarbiya bolaning shaxsiyati shakllanishida o'ta muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etib o'tgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: "...tarbiyaning bosh asosi besh yoshda nihoyasiga yetadi, demak, siz besh yoshgacha nima qilgan bo'lsangiz, bu tarbiyaviy jarayonning 90%ini tashkil etadi, keyingi tarbiya esa qayta tarbiyalash negizida davom etadi". Mana shu jarayonda bola tarbiyasiga o'ta e'tiborli bo'lish lozim.

Albatta, bola tarbiyasi o'ta murakkab va ma'suliyatlidir. Bu har bir ota-onadan o'z ustida muntazam ishlashni, bolalar tarbiyasiga oid barcha ma'lumotlardan baxobar

bo'lib borishni talab etadi. Farzand tarbiyasi bu shunchaki tajriba, oddiy ko'rsatma va bilimlar jamlanmasi emas, balki o'z ichiga diniy-axloqiy bilimlar, tibbiyot, etika, psixologiya, pedagogika kabi sohalariga oid bilimlarni ham qamrab oladigan murakkab jarayondir.

Bugungi kunda oilaviy tarbiyaning qiyinlashuvi shundaki, birinchidan, jamiyat taraqqiy etib borgani sari har tomonlama yetuk insonni shakllantirish talablari ortib boraveradi. Bu esa oilada bolaga estetik, jinsiy tarbiya, axloqiy tarbiya berish sifati va ko'lamini oshirish talabini qo'yadi.

Yoshlarning qalbi va ongida sog'lom hayot tarzi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg'usini shakllantirishda, har jihatdan barkamol etib tarbiyalashda buyuk mutafakkir ajdodlarimiz merosi katta ahamiyat kasb etadi. Zero, hayotning asl mazmun-mohiyatini anglab yetishga o'z umri va salohiyatini bag'ishlagan allomalarimizning asarlarida sog'lom avlod tarbiyasi bilan bog'liq masalalarga alohida o'rin berilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Akramova F.A. Oilada ma'naviy muhitni shakllantirishda xotin-qizlarning roli. - T.: «Nixol Print», 2016. -42-b.
2. Akramova F.A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy-psixologik asoslari. - T.: «Shams ASA», 2014. -185-b.
3. Akramova F.A. Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi. - T.: «Shams ASA», 2006. -90-b.
4. Yo'ldoshev M. Oiladagi ruhiy muhit va uning tarbiyaga ta'siri. - T., 2004. - 99-b.
5. Karshibaeva G.A. Xarakteristiki motivacionnyx potrebnostey podrostkov s suiциdalnym povedeniem //EurasianUnionScientists. - 2020. - T. 1. - №. 10 (79). - S. 48-49.
6. Karshibaeva G. A., Yuldasheva G. B. Konflikt kak odno iz znachimyx yavleniy psixicheskoy jizni cheloveka //Novosti obrazovaniya: issledovanie v XXI veke. - 2022. - T. 1. - №. 4. - S. 459-464.
7. Qarshiboeva G.A. O'smirlarning hulq-atvoridagi o'zgarishning ijtimoiy psixologik jixatlari //Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii. - 2022. - T. 2. - №. 4.
8. Qarshiboeva G.A. O'quvchilarda kasbiy ustanovkalarining shakllanishining psixologik jixatlari //Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii. - 2022. - T. 2. - №. 4.
9. Karshiboeva G. A. Эмоциональные аспекты при suiциdalnoy povedenii podrostka //EDITOR COORDINATOR. - 2021. - S. 304.
10. Karshibaeva G. A. Факторы i prichiny suiцида //Scientific Impulse. - 2022. - T. 1. - №. 2. - S. 651-656.

11. Karshiboeva G. A. Psixoprofilakticheskie меры по предупреждению suiцидного поведения u подростков: Karshiboeva Gulnoza Abdukodirovna, Djizakskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy institut-starshiy prepodavatel //Obrazovanie i innovatsionnyye issledovaniya mejdunarodnyy nauchno-metodicheskiy jurnal. – 2021. – №. 2-Maxsus son. – S. 298-305.
12. Karshiboeva G. A. Xarakteristiki motivatsionnyx potrebnostey podrostkov s suiциdalnym povedeniem//Evraziyskiy Soyuz Uchenyx. – 2020. – №. 10-1 (79). – S. 48-49.
13. Karshibaeva G. A. Aspekty soциalno psixologicheskogo issledovaniya suiциdalного поведения podrostkov //Mir obrazovaniya-obrazovanie v mire. – 2021. – №. 1. – S. 50-56.
14. Abduqodirovna G. Q., Burxonovich A. S., O'skanov son Abdurashid M. Negative Socio-Psychological Factors Influencing the Personality of a Teenager //International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. – 2021. – T. 1. – №. 7. – S. 54-59.
15. Karshiboeva G.A.. Diagnostika suiциdalного поведения u podrostkov //Vestnik integrativnoy psixologii. – 2021. – №. 22. – S. 84-89.
16. Karshibaeva G. A. Prichiny suiциda i faktory riska //Psixologiya integralnoy individualnosti v informatsionnom obщestve. – 2021. – S. 90-96.
17. Karshibayeva, G Diagnosis of suicidal behavior in adolescents. International Journal for Innovative Engineering and Management Research. A Peer Reviewed Open Access International Journal.// Vol 10 Issue03, March 2021 501-505 p.
18. Karshibayeva, G. The importance of motivation to avoid failure in achieving the success of young football players. PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(2)
19. Karshibayeva, G. Innovations in Applied Sciences | SSN 2792-3983 (online), Published under Volume: 1 Issue: 7 in December-2021
20. Karshibayeva, G. Negative Socio-Psychological Factors Influencing the Personality of a Teenager. International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences | SSN 2792-3983 (online), Published under Volume: 1 Issue: 7 in December-2021
21. Karshibaeva G.A, Valieva Ch. Mejdunarodnyy nauchno-obrazovatelnyy elektronnyy jurnal «Obrazovanie i nauka v xxi veke». Vyipusk №25 (tom 4) (aprel, 2022). Data vychoda v svet: 30.04.2022.
22. Karshibaeva G. A. O'smirlarda suiциdal xulqning oldini olishda amalga oshirila-digan psixoprofilaktik chora-tadbirlari. "Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar" ilmiy uslubiy jurnal, 2021 yil, maxsus son. 298-305 st.
23. Karshibaeva G. A., Ibaydullaeva U.R. Oila psixologiyasi. O'quv qo'llanma. "Baëz" nashriëti. Toshkent – 2022 y.
24. Karshibaeva G. A., Abduasulov R.A. Psixologik maslahat. O'quv qo'llanma. "Baëz" nashriëti. Toshkent – 2022 y.

25. Karshibaeva G. A.O'smirlarda suiqidal hulqni paydo bo'lishida ijtimoiy funkciyalar buzilishining psixologik holatlari. Psixologiya ilmiy jurnali/ Buxoro. №4, 2020 101-104 bb